

**ŚWIAT TORRENTÓW**

Małgorzata Major i Justyna Bucknall-Hołyńska (red.): **WŁADCY TORRENTÓW**. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014. S. 248.

Dla pasjonatów i badaczy seriali internetowych czy w ogóle ponowoczesnej telewizji „Władcy torrentów” pod redakcją Małgorzaty Major i Justyny Bucknall-Hołyńskiej są pozycją obowiązkową. Klarowna kompozycja książki z jednej strony pozwala uporządkować dotychczas posiadaną wiedzę z zakresu omawianej tematyki, a dla czytelników, którzy dopiero zaczynają swoją naukową przygodę z serialami telewizyjnymi, stanowi kompendium najważniejszych zagadnień z nimi związanych. Dla jednych i drugich zgromadzone pod wspólnym tytułem teksty stanowią będą inspiracją do własnych poszukiwań badawczych w obszarze – jak nazywają go Autorki – alternatywnych kanałów dystrybucji treści telewizyjnych.

Badacze telewizji zastanawiają się, jak to możliwe, że widzowie pod wszystkimi szerokościami geograficznymi ulegli pasji śledzenia perypetii bohaterów seriali internetowych, porzucając przy tym (nierazko jednocześnie) linearny przekaz telewizyjny na rzecz tytułowych torrentów, które stały się właściwie symbolem nowego zjawiska w ponowoczesnym dyskursie medialnym. Nie ma jednej odpowiedzi na to pytanie, o czym przekonać się można, czytając „Władców torrentów”. Zbiór dwudziestu tekstów to naukowy wielogłos dotyczący tak zwanej drugiej fali serialowej. Znajdziemy w nim nie tylko ana-

lize światowych bestsellerów będących już właściwie klasyką gatunku, ale również teksty tworzące pomost między tradycyjnie rozumianą telewizją a przekazem telewizyjnym transmitemowanym za pośrednictwem internetu. O ile znaleźć można wiele cech wspólnych dla obydwu kanałów dystrybucji, o tyle jest właściwie pewne, że seriale internetowe to nie tylko znany widzom od dziesięcioleci gatunek przeniesiony do globalnej sieci, ale fenomen w popkulturze, mający niezliczoną ilość kontekstów. Dla badaczy mediów nieliniarna, internetowa telewizja jest pewnego rodzaju wyzwaniem, wymagającym nierazko redefinicji obowiązujących dotychczas pojęć i przyjrzeniu się im na nowo. To by może sprawia, że studia nad angażującym modelem telewizji są tak wdzięcznym i popularnym w ostatnim czasie przedmiotem analiz medioznawców, kulturoznawców, psychologów i socjologów. Jak zauważa jeden z Autorów, istotne są nie tylko treści prezentowane w serialowych przekazach, ale również to, jak analizowane seriale powstają, kto jest ich odbiorcą i w jaki sposób treści są konsumowane. Aspekt technologiczno-ekonomiczny wydaje się więc mieć tutaj fundamentalne znaczenie. Rozwój tak zwanej telewizji jakościowej stanowi asumpt do nowego podejścia do badań nad telewizją, narzucając tym samym konieczność wzięcia pod uwagę szerokiego katalogu problemów badawczych.

Bez dyskusyjną wartością omawianej pozycji jest dopuszczenie wielu perspektyw badawczych i odmiennych niejednokrotnie punktów widzenia Autorów, które ze sobą korespondują i są najlepszym dowodem na to, że omawiane zjawisko w kontekście nowych mediów nie jest łatwe do ujęcia w sztywne, dające się jednoznacznie zdefiniować ramy. Interdyscyplinarność wdarła się i do tej dzie-

dziny nauki, co przekłada się na niezwykle pasjonującą, intelektualną przygodę.

*Emilia Kotnis-Górka*

## ŚWIAT ZMIENIONY W SERIAL

Arkadiusz Lewicki, Jacek Grębowiec (red.): *SERIALE Z RÓŻNYCH STRON*. Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2015.

Publikacja pod redakcją Arkadiusza Lewickiego i Jacka Grębowca zatytułowana „Seriale z różnych stron” jest wartościową pozycją poświęconą zjawisku „seryjności” i „seriali” we współczesnych mediach. We wstępie czytamy, iż dwa przeciwstawne zjawiska istotnie kształtujące rozwój gatunku ludzkiego *neofilia* (pragnienie odkrywania tego, co nowe) oraz *neofobia* (obawa przed tym, co nieznanne) w sposób idealny łączą się w szeroko rozumianych serialach: od drukowanych serii wydawniczych aż do współczesnych produkcji telewizyjnych. Publikacja imponuje różnorodnością orientacji i perspektyw badawczych. Na ponad trzystu stronach znalazło się szesnaście bardzo interesujących tekstów, których autorzy przedstawiają wartościowe wyniki badań nad serialową mediatyzacją świata, ale także – co stanowi swoisty znak czasów – w coraz większym stopniu interesują się procesami medializacji rozumianej jako badania nad głębokimi relacjami odbiorców wobec seryjnych przekazów medialnych, sposobami i praktykami odbiorczymi, formami przekazywania treści medialnych innym ludziom, sztuką edycji oraz procesami rekontekstualizacji i remediatacji przekazów, której sami – jako odbiorcy – nieustannie dokonujemy.

Oczywiście w refleksji nad mediami audiowizualnymi we współczesnym krajobrazie komunikowania nadal obecna jest problematyka

odwzorowania, a badacze mediów nieustannie przywiązują wagę do kwestii dokładności, wiarygodności, obiektywizmu oraz – w przypadku rozrywki – stopnia atrakcyjności medialnych obrazów świata. Ponadto badania dotyczą tego, w jaki sposób odbiorcy odbierają przekazy medialne, czy wchodzi z zawartością mediów w określone interakcje czy też je ignorują. Jednakże technologiczny rozwój środków komunikowania i produkcji medialnej sprawił, iż świat ewoluował od dominacji nadawcy, tj. masowej produkcji treści (jako rezultatu epoki przemysłowej), do dominacji odbiorcy w rzeczywistości „długiego ogona” informacji i rozrywki. Przekaz seryjny jest w wielu przypadkach sposobem na sukces w świecie nowych mediów, oto bowiem – jak trafnie przekonują autorzy „Seriali z różnych stron” – „oryginalność i wyjątkowość są dla nas istotne, ale jednocześnie cenimy sobie przewidywalność tego, co znane i oswojone”.

Dlatego też, należy badać – co autorzy recenzowanej publikacji czynią – w jaki sposób teksty medialne zostają wplecione w nasze życie. Chodzi o to, by dowiadywać się, jak *ciągłość*, seryjność, rytualność komunikowania, a co za tym idzie mentalne *oswajanie* medialnych reprezentacji prowadzi do sytuacji, w której określone treści z mediów wchodzi w interakcje z naszym codziennym życiem. Teksty zgromadzone w tomie „Seriale z różnych stron” w dużym stopniu stanowią potwierdzenie faktu, iż dokonuje się istotna zmiana w sferze namysłu nad mediami. Źródłem tej zmiany są głęboko afektywne relacje odbiorców z coraz szerszą gamą cyfrowych technologii oraz coraz intensywniejsze ich użytkowanie. Serie udostępniane za pośrednictwem różnorodnych kanałów komunikowania – od książki do gry komputerowej – stają się ważną częścią naszych „mediów powszednich”, a ich badanie przyczynia się do zrozumienia funkcjonowania i wpływu naszego poczucia bezpieczeństwa w nowym środowisku medialnym<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> We wszystkich naszych relacjach z mediami możemy stworzyć sieci działające (np. w formie systemów reaktywnych, pętli cybernetycznych), które dystrybuują nasze oddziały-

W artykule otwierającym publikację Grażyna Stachówna („Serializowanie Sherlocka Holmesa”) przekonuje, że zjawisko „seryjności” nie jest wynalazkiem naszych czasów. Od XIX wieku dzieła w odcinkach, w formie powieści na łamach prasy, serii wydawniczych i komiksowych, a w wieku XX także radiowych i telewizyjnych, zajmują ważne miejsce w popkulturze. Funkcjonują one w różnorodnych mediach, a liczni autorzy rozwijają seryjną narrację, przekształcając cechy bohaterów, modyfikując arenę zdarzeń oraz – co równie istotne – innowacyjnie kreując zaskakujące konwencje odwzorowania świata przedstawionego. Znakomitym przykładem tych zmian może być świat Sherlocka Holmesa, którego postać w licznych wcieleńiach, ujęciach i mediach – od kanonicznej serii wydawniczej Arthura Conana Doyle’a, przez liczne propozycje prozatorskie, poetyckie, przekazy adresowane do dzieci i dorosłych, ujęcia teatralne, operowe, komiksowe, muzealne, muzyczne, aż do superprodukcji telewizyjnej BBC – fascynuje kolejne pokolenia odbiorców na całym świecie. Multimediałna ofensywa swoistego kultu detektywa z Baker Street jest doskonałym przykładem współczesnej kultury konwergencji, która obejmuje stare i nowe media, sieciowe zasoby instytucji i fanów, w której aktywny odbiorca liczy się najbardziej, a tym samym wywiera decydujący wpływ na kształt nowych obiektów kultury.

wania w różnych formach mediów, rozmaitych technologiach i praktykach. Aby zrozumieć te relacje, musimy zajmować się interakcją między ludźmi, technologią i mediami. Nasza nowa medialność jest zjawiskiem rozproszonym, gdyż znajduje się ona w tle naszych codziennych praktyk medialnych, dlatego – jako element szeroko rozumianej codzienności – pozostaje niewidoczna, nieświadomiona, gdyż jest rutynowa i zwyczajna. Zjawisko tak rozumianej „nieświadomości technologicznej” obejmuje sytuację, w której nie zdajemy sobie sprawy, że nawet najbardziej podstawowe akty komunikacyjne (nadawczo-odbiorcze) w obrębie naszego socjotechnicznego życia pozostają w stałej, wibracyjnej łączności ze światem mediów i innych ludzi.

Fenomen popularności Sherlocka Holmesa przedstawia w arcyciekawy sposób Małgorzata Lisowska-Magdziarz w artykule pt. „Układ Słoneczny w pałacu pamięci. «Sherlock» BBC jako medialna narracja o wiedzy”. Autorka pisząc o fundamentalnych przemianach w sferze środków komunikowania, o różnorodnych sposobach medialnej prezentacji i interpretacji informacji, dochodzi do wniosku, że współczesna propozycja brytyjskiego nadawcy publicznego kreuje wzorzec kolektywnego tworzenia i rozpowszechniania wiedzy. A zatem propozycja BBC stanowiąca emanację telewizji „wysokiej jakości” wzmacnia wzorzec konwergentnej kultury i przyczynia się do ewolucji „społeczeństwa wiedzy”.

Miasto zawsze odgrywało ważną rolę w narracjach poświęconych światom przestępczym. Gęsto zaludnione nowoczesne metropolie o zróżnicowanej architekturze, miasta reprezentacyjnych dzielnic, pełne przepychu, ale też miejsc tajemniczych lub wręcz zakazanych, niebezpiecznych zaułków – to wszystko stanowi doskonałą scenę powieści kryminalnej. Marta Kasprzyk swym tekstem poświęconym brytyjskim miniserialom – „Sherlock” i „Luther” – wprowadza czytelnika w problematykę różnorodnych ujęć i funkcji miasta w telewizyjnych produkcjach detektywistycznych. Autorka analizuje cechy postaci zaludniających „hybrydowy” lub „hiper-nowoczesny” Londyn, w tym właściwości stróżów prawa, oraz dokonuje interesującej charakterystyki mieszkań głównych bohaterów („estetyzacja przestrzeni” vs „przestrzeń ascetyczna”).

Powiązaniom pomiędzy serialami telewizyjnymi a antropologią i historią przestrzeni miejskich poświęcone jest również opracowanie Igora Piotrowskiego. Punktem wyjścia uczynił Autor fakt nadania warszawskiemu rondu, znajdującemu się tuż obok Dworca Centralnego, imienia Czterdziestolatka. Autor artykułu postrzega serial Jerzego Gruzycy jako felieton, w którego centrum, obok przeżywającego swe rozterki dojrzałego mężczyzny, znalazła się stolica wraz z intensywnymi zmianami, jakie w latach siedemdziesiątych zachodziły w jej architektonicznym pejzażu.

Piotrowski trafnie zauważa, że serial stanowi odzwierciedlenie kolejnych etapów modernizacji w epoce Gierka. Źródłem publicystycznego wydźwięku serialu jest osoba współscenarzysty serialu, znakomitego felietonisty Krzysztofa Teodora Toeplitza oraz żywa dyskusja na temat osiągnięć PRL w jego 30-leciu. Można nawet twierdzić, że był on jednym z elementów propagandy sukcesu, w której telewizja odgrywała zasadniczą rolę. Istotną kwestią, którą Autor się zajmuje, jest w tym kontekście koncepcja „świata nieprzedstawionego” (słynny manifest Juliana Kornhausera i Adama Zagajewskiego). A zatem ważne jest także to, czego w serialu nie zobaczyliśmy...

Rozważania Igora Borkowskiego o śmierci bohaterów seriali, zarówno tej nieprzewidywanej, wynikającej z okoliczności zewnętrznych (np. rzeczywistego zgonu aktora), jak i śmierci nakreślonej w scenariuszu, która stanowi element budowania dramaturgii narracji fabularnej, uzmysławiają czytelnikowi, że śmierć na ekranie ukierunkowuje emocje przeżywane nie tylko przez serialowe postaci, ale przede wszystkim przez widzów. Tematyka tanatologiczna w telewizyjnych operach mydlanych i rozmaitych tekstach medialnych stanowi odzworowanie zmian kulturowych i jest znakomitą obszarem badań nad zmianami w kulturze śmierci, w sposobie jej postrzegania, nad reakcjami emocjonalnymi, sferą aksjologiczną oraz procesami „tabuizacji” i racjonalizacji śmierci. Śmierć bohatera opery mydlanej jest – częściej niż jeszcze kilka lat temu – elementem licznych scenariuszy. Być może jedną z cech współczesności jest fakt, iż *ars bene moriendi* przenosi się ze sfery prywatnej do publicznej: śmierć jest odpowiednio nagłaśniana, by nie powiedzieć promowana, służy wykreowaniu odpowiednich emocji po stronie odbiorców, ale także – co znamienne – kreuje określone potrzeby emocjonalne współczesnego widza.

Maria Osadkowska w tekście „Jak poznałem waszą matkę” – postmodernizm dla 30-latków” zajmuje się serialem Craiga Thomasa i Cartera Baysa, który znakomicie wpisuje się w ducha ponowoczesności, gdyż stanowi obszerny intertekstualny kolaż po-

zornie adresowany do różnych odbiorców, a w rzeczywistości skierowany do pokolenia 30-latków wyposażonych w szczególne kompetencje kulturowe.

Z kolei Marta Kowalska – w rozdziale pt. „Stereotypowa Polka w Ameryce – przypadek serial «2 Broke Girls»” charakteryzuje obraz Polski i Polaków w serialu komediowym. Kowalska omawia wybrane reakcje polskich i zagranicznych widzów wobec stereotypów i wyobrażeń narodowości, jakimi posługują się twórcy sitcomu. W drugiej części tekstu Autorka omawia serialowe ujęcie „polskości”, której serialową reprezentantką jest postać Sophie Kaczyńskiej.

Stacje telewizyjne w Stanach Zjednoczonych bardzo chętnie nabywają licencję scenariuszy europejskich seriali. Adaptacje, które są adresowane na rynek USA, prawie nigdy nie są jednak kopią oryginału. Twórcy telewizyjni dokonują swoistego przekładu kulturowego, gdyż – jak wiadomo – każdy naród (rozumiany jako określona wspólnota kulturowa) zajmuje nieco inne miejsce w świecie, spogląda na rzeczywistość z nieco innej perspektywy oraz w odmienny sposób o tej rzeczywistości komunikuje. Kalina Sobierajska w rozdziale poświęconym komparatystyce seriali – amerykańskiego remake’u („The Killing”) duńskiego oryginału pt. „Forbrydelsen” – prezentuje wpływ różnic kulturowych na proces twórczy i recepcję znaczeń zawartych w zbliżonych tekstach, które jednak nie są identyczne, o czym przekonujemy się, porównując ostateczny kształt serialowej adaptacji.

Wojciech Sitarz w rozdziale „Ten straszny patriarchat! Wizerunek mężczyzny w serialu «Masters of Sex»” rekonstruuje podstawowe wzorce męskich bohaterów jednego z seriali, które ujmuje w trzech głównych typach: „hedonisty”, „ofiary” oraz „mężczyzny z przeszłością”. W procesie typizacji bohaterów Autor nawiązuje do odmian „męskości” zaproponowanych przez R.W. Connella. Sitarz zauważa, że w świecie przedstawionym w serialu „Masters of Sex” (o pionierach amerykańskich badań nad seksualnością: Williamie Mastersie i Virginii Johnson) nie pojawia się jednoznacznie pozytywny bohater męski,

a postaci – starając się wypełniać narzucone kulturowo role społeczne – unieszczęśliwiają siebie i innych. W opinii Autora, taka konstrukcja postaci prowadzi do akcentowania różnic między utrwalonymi w latach 50. XX wieku wzorcami genderowymi, a ich współczesnymi wersjami, co w gruncie rzeczy stanowi konsolidację określonego modelu społecznych relacji.

Tekst Waldemara Mazura („Pruderyjni Jankesi i ich rozwiązałe seriale – erotyka w serialach amerykańskich”) stanowi ciekawą propozycję wskazania roli erotyzmu w amerykańskich serialach XXI wieku. Autor wskazuje pewne trudności genologiczne, związane z zakwalifikowaniem określonej produkcji telewizyjnej do gatunku filmu erotycznego. Aby pokonać te trudności, Mazur odwołuje się do koncepcji Georges’a Bataille’a, który postrzegał erotyzm jako sztukę łamania tabu. Jednak propozycja autora „Historii oka” prowadzi do wniosku – co potwierdza studium Mazura – że recepcja scen erotycznych na ekranie podlega nieustannym modyfikacjom i relatywizacjom.

Mateusz Myślicki w artykule pt. „Gatekeeperzy dyskursów społecznych – tematy kontrowersyjne i tabu w serialach” bada rolę telewizyjnych i internetowych produkcji seryjnych w procesach selekcji dokonujących się w sferze dyskursywnej. Autor przekonuje, że nowoczesna seryjna produkcja medialna kreuje więź między światem przedstawionym a widzem, przez co oddziałuje na ludzkie opinie i zachowania. Myślicki wdraża koncepcję *gatekeepingu*, jedną z kanonicznych koncepcji w badaniach nad komunikowaniem masowym, w obszar badań nad serialem, czemu służy prezentacja wyników analizy treści tych seriali, których autorzy odważyli się uwzględnić w scenariuszu tematy tabu, takie jak sytuacja społeczna osób homoseksualnych czy przedstawicieli mniejszości rasowych.

Alicja Mazurkiewicz („Z poradnika dobrego fana”) omawia jedno z kluczowych zagadnień ze sfery odbioru nowoczesnych mediów. Praktyka fanowska, czyli różnorodne wymiary fascynacji, pasji, oddania i zaangażowania widza wobec produkcji medialnej stanowią dziś niezmiernie ciekawe pole

badania nad mediami. Mazurkiewicz zajmuje się problemem kultury fanowskiej, odwołując się m.in. do tradycji feministycznych teorii i badań nad mediami. Autorka opisuje na przykład wewnętrzne różnice występujące w pozornie jednorodnych zbiorowościach wielbicieli filmów, seriali telewizyjnych czy drukowanych wydawnictw seryjnych.

W tekście pt. „Gry komputerowe – o modzie na serie i sequele” Michał Kułakowski systematyzuje proces serializacji gier wideo. Autor omawia źródła tego przybierające na sile zjawiska, przedstawia rynek gier komputerowych (szkicuje obraz wydawców niezależnych na tle potężnych konglomeratów producenckich), a także wyczerpująco przedstawia główne czynniki wpływające na proces serializacji oraz dokonuje klasyfikacji różnych przejawów tego procesu. Wynik tej szerokiej analizy jest jednoznaczny: korzystanie ze sprawdzonych narracji i rozwiązań fabularnych nie jest domeną wyłącznie współczesnej telewizji i tradycyjnych mediów masowych, ale stanowi coraz ważniejszą część przemysłu gier komputerowych. Mamy zatem do czynienia z konwergencją nie tylko treści, ale także modeli produkcji, co oczywiście rozszerza możliwości społecznej recepcji przekazów, a tym samym zwiększa potencjał medialnego biznesu w XXI wieku.

Przekazy medialne – w formach informacyjnych, publicystycznych, a zwłaszcza rozrywkowych – są w istocie „opowiadaniem” historii, które angażują ludzką ciekawość świata i losów innych ludzi. Michał Ulidis („Storytelling 2.0. Studium przypadku niestandardowych form reklamy na przykładzie serialu «LOST» («Zagubieni»)”) trafnie zauważa, że *storytelling* jest też skuteczną formą promocji w nowoczesnym krajobrazie medialnym, rzeczywistości nowych mediów epoki 2.0. Tekst Ulidisa jest kapitalnym studium przypadku wykorzystania narracyjnych narzędzi w kampanii promocyjnej amerykańskiego serialu telewizyjnego. Można sądzić, iż rozwój podobnych form promocji narracyjnej, która angażuje kooperatywnych odbiorców, to stały trend w rozwoju zintegrowanych strategii marketingowych.

Świetny, wręcz poetycki tytuł – „Życie zamienione w literacki serial. Antybohater-ski autobiografizm w powieściach Charlesa Bukowskiego” – zapowiada kolejny, ciekawy i inspirujący tekst. Jego Autor, Dawid Szkoła, wnikliwie zajmuje się motywem autobiograficznym w twórczości Charlesa Bukowskiego, który wykorzystał bogaty repertuar środków literackich, aby na kartach pięciu powieści niemal całe swoje życie zamienił w swoisty literacki serial autobiograficzny.

Jeszcze innym aspektem seryjności zajmuje się Autor tekstu pt. „List w debacie publicznej. Zjawisko seryjności komunikacyjnej w dyskursie publicznym” – Jerzy Biniewicz. Materiałem badawczym – obiektem interpretacji – artykułu jest list adresowany do Sylwestra Latkowskiego, który został wystosowany przez Romana Giertycha a dotyczył materiałów oskarżycielskich, krytycznych i demaskatorskich opublikowanych na łamach tygodnika „Wprost”. Autor artykułu – korzystając z dorobku krytycznej analizy dyskursu oraz metodologii pragmatyki językowej (z wykorzystaniem narzędzi analizy retorycznej) – dogłębnie studiuje konkretną sytuację komunikacyjną – sprzeciw Giertycha wobec nieetycznych i szkodliwych przejawów dziennikarstwa śledczego na łamach „Wprost”. Biniewicz omawia istotne cechy listu otwartego jako gatunku wypowiedzi – złożonego aktu mowy, aktu prototypowego wykorzystywanego w różnorodnych wariantach sytuacji komunikacyjnej, pewnego wzorca komunikacyjnego umocowanego w określonej stylistyce i retorycznej kompetencji. Autor eksponuje „seryjność” tego gatunku, zwracając uwagę na określone powtarzalności formuł i strategii komunikacyjnych, które są obecne w sporach o charakterze publicznym, a zwłaszcza w polemikach politycznych, przede wszystkim zaś w perswazyjnie nacechowanym liście otwartym. Artykuł Biniewicza jest pierwszorzędnym przykładem skrupulatnej analizy konkretnej realizacji listu otwartego jako gatunku.

\*\*\*

Bez wątplenia na problematykę „serialu” i „seryjności” jako formy łączącej „to, co znane”, z „tym, co nowe”, należy – co zresztą znakomicie ujęli autorzy tytułu recenzowanego tomu – spoglądać z „różnych stron”. Trzeba zatem seriale postrzegać także krytycznie. Tymczasem czytelnik może odnieść wrażenie, że niektórzy autorzy tekstów w recenzowanym tomie stali się ofiarami „fascynacji źródłem”. Sytuacja, w której pasja badacza, jego oczarowanie przedmiotem badań zakłóca przejrzystość analitycznego spojrzenia, jest zresztą dość powszechnym zjawiskiem we współczesnej humanistyce. Świat współczesnych przekazów seryjnych oddaje ducha naszych czasów, z ich wszechobecną, żywiołową i nieprzewidywalną płynnością oraz multimodalną i multimodalną implodują treść, technologii i ludzi. Różnorodność perspektyw badawczych, sposobów ujęcia tematu i bogactwo analizowanych przypadków w publikacji pod redakcją Arkadiusza Lewickiego i Jacka Grębowca jest dowodem, iż seriale mają różne oblicza, znajdują swoje manifestacje w różnych dziedzinach kultury i komunikacji, można je zatem analizować na wiele sposobów. Teksty zgromadzone w „Serialach z różnych stron” z pewnością problematyki „seryjności” w mediach nie wyczerpują, stanowią natomiast niezwykle cenną pozycję poświęconą fascynującemu zjawisku naszych (i nie tylko naszych) czasów. Z wielką niecierpliwością czekamy na kolejny tom tej arcyciekawej serii.

*Paweł Planeta*

**KULTURA UCZESTNICTWA  
TO JESZCZE NIE  
PODRĘCZNIK**

Aaron Delwiche, Jennifer Jacobs Henderson (red.): THE PARTICIPATORY CULTURES HANDBOOK. Routledge, New York and London 2013. S. 289.

Kultura uczestnictwa jest zjawiskiem, które szczególnie się nasila w warunkach intensywnego rozwoju technologii komunikacyjnych. Zagadnienie to jest przedmiotem zainteresowania badaczy reprezentujących najróżniejsze dyscypliny, w tym także medioznawstwo. Brakowało jednak dotąd w literaturze kompleksowego opracowania dotyczącego tego zagadnienia. „The Participatory Cultures Handbook” pod redakcją Aarona Delwiche’a i Jennifer Jacobs Henderson zdejść się w pewnym zakresie wypełniać tę lukę.

Podręcznik jest interdyscyplinarną pracą zbiorową. Do jego współtworzenia redaktorzy zaprosili między innymi badaczy mediów i gier, socjologów, politologów, kulturoznawców i geografów. W sumie publikację współtworzy 40 osób zajmujących się różnymi aspektami kultury partycypacji. Wśród autorów są zarówno badacze, jak i praktycy aktywni w omawianych przez siebie obszarach. Książka została podzielona na osiem rozdziałów, z których każdy zawiera trzy lub cztery eseje. Wszystkie teksty składowe zawierają indywidualne bibliografie. Całość publikacji uzupełnia wspólny indeks pojęć zamieszczony na końcu książki.

Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie do całości publikacji. Rozpoczyna go krótki tekst redaktorów tomu, którzy wyjaśniają pojęcie kultury partycypacji, a także przedstawiają cztery jej fazy w ujęciu historycznym. W podsumowaniu tekstu prezentują także rodzaj krótkiego przewodnika po podręczniku. W kolejnym eseju Aaron Delwiche pisze o polityczno-społecznych źródłach kultury uczestnictwa w kontekście obywatelskich ruchów studenckich lat sześćdziesiątych. Rozdział zamyka tekst autorstwa Christophera M. Kely’ego, w którym zawarł on przemyslenia na temat siły uczestnictwa, a także jego specyfiki zależnie od obszaru. W konkluzji tekstu Autor wskazał na zmianę specyfiki partycypacji społeczno-politycznej w ujęciu historycznym.

Kolejny rozdział został poświęcony zagadnieniu partycypacji w kulturze fanowskiej. Otwiera go tekst Jasona Mittella dotyczący narzędzi typu wiki oraz uczestnictwa w fandomie. Autor wskazuje w nim między

innymi na liczne przykłady fanowskich encyklopedii internetowych poświęconych produktom kultury popularnej (np. Lostpedia, „Doctor Who” Wiki). Kolejne dwa teksty to interesująca polemika pomiędzy Suzanne Scott i Henrym Jenkinsem dotycząca partycypacji grupy określanej jako fanboys i fan-girls (zagorzali fani i fanki konkretnej oferty rozrywkowej – filmów, komiksów, gier) w budowaniu i konsumpcji opowiadań transmedialnych. Rozdział zamyka esej Mii Con-salvo poświęcony roli społeczności fanowskich w rozprzestrzenianiu gier poza obszar kulturowy, w którym powstały. Autorka wyjaśnia zjawisko na przykładzie japońskich gier RPG na rynku północnoamerykańskim.

Trzeci rozdział publikacji poświęcony zagadnieniu kreatywności w kulturze partycypacji. W tekście „Collaborative new media poetry” Thomas Swiss i Helen Burgess omawiają zjawisko kolektywnej twórczości w erze cyfrowej. Koncentrują swoje rozważania przede wszystkim na miksowaniu i remiksowaniu treści. Z kolei Clive Goodinson krótko opisuje tworzenie komiksów za pośrednictwem sieci przez międzynarodową społeczność Pixton. W ostatnim tekście tego rozdziału Owen Gallagher porusza temat praw autorskich w kulturze kreatywności. Posiłkując się przykładem irlandzkiej legendy, która miała swe źródła w tekstach z VI w., wskazuje na obecność podobnych problemów już wiele stuleci wcześniej.

Rozdział czwarty podręcznika poświęcony kulturze opartej na wiedzy. Pierwszy tekst, autorstwa Pierre’a Lévy’ego, dotyczy roli konstruktywnej dyskusji w rozwijaniu, gromadzeniu i porządkowaniu wiedzy kolektywnej. W kolejnym tekście Alexander Halavais omawia blogowanie jako narzędzie manifestowania wolności, wokół którego gromadzą się społeczności, dla których jest to pełniejsza realizacja ich praw niż w przypadku wolnych mediów tradycyjnych. Następny esej poświęcony został zagadnieniu crowdsourcingu. Daren C. Brabham omawia to zjawisko jako narzędzie wykorzystania inteligencji kolektywnej do realizacji celów w różnych obszarach, m.in. nauce, rozrywce i biznesie. Rozdział zamyka poprzedzona

krótkim wprowadzeniem rozmowa, w której Will Venters – badacz systemów informacji – dyskutuje z Sarah Pearce – członkinią sieci fizyków jądrowych – na temat działania tej grupy. Wśród omawianych przez rozmówców tematów pojawia się m.in. wielki zderzacz hadronów.

Następną część książki poświęcono zagadnieniu rozwoju postaw obywatelskich w kulturze partycypacji. W pierwszym eseju tego rozdziału Benjamin Stokes pisze o redefinicji społecznego zaangażowania wymuszonej przemianami kulturowymi i technologicznymi. Omawia w swoim tekście przykład zastosowania grywalizacji w budowaniu postaw obywatelskich. Opisuje grę online „Peter Packet”, która ma na celu uczenie wrażliwości społecznej, a także wsparcie grup potrzebujących, np. ofiar katastrof naturalnych. Autor wskazuje też na nowe możliwości, jakie daje sieć. Jako przykład omawia sieć wolontariatu online, w którym obywatele USA mogą wspierać swoją aktywnością (m.in. tłumaczenia, przygotowywanie materiałów informacyjnych) potrzebujących nawet w najdalszych częściach świata. Kolejny tekst – Rolfa Luehrsa i Johna Heavena – poświęcony jest zagadnieniu budżetów partycypacyjnych, które są narzędziem aktywności obywatelskiej. Autorzy podają przykłady zastosowania takiego rozwiązania na terenie Niemiec. Kolejny tekst dotyczy demokracji partycypacyjnej. Dieter Fuchs twierdzi, że aktywny udział obywateli w polityce w przyszłości stanie się fundamentem demokracji. W ostatnim tekście Donatella della Porta i Alice Mattoni piszą o roli kultury uczestnictwa w ruchach społecznych. Omawiają także w tym kontekście rolę mediów.

Szósty rozdział publikacji poświęcony kulturze partycypacji w kontekście aktywizmu otwiera esej Sophii B. Liu i Jen Ziemke. Autorki opisują kulturę uczestnictwa jako wsparcie postaw aktywnych. W eseju omawiają przykład społecznościowego mapowania online miejsc różnorodnych kryzysów na świecie. Kolejny tekst, autorstwa Davida M. Farisa i Patricka Meiera, dotyczy aktywizmu cyfrowego w krajach autorytarnych. Rozdział zamyka esej Cynthii Hawkins, która pisze

o kolektywnym aktywizmie na poziomie lokalnym. Omawia organizację Habitat for Humanity, która wykorzystuje mechanizmy kultury uczestnictwa do budowania domów dla potrzebujących.

Kolejną część podręcznika poświęcono redefinicji edukacji w kulturze uczestnictwa. Rozdział otwiera esej Howarda Rheingolda dotyczący roli pedagogiki partycypacyjnej w kształtowaniu kompetencji do korzystania z mediów cyfrowych. Tekst autorstwa Barry’ego Josepha i Kelly Czarnecki dotyczy zastosowania mediów cyfrowych w budowaniu edukacyjnej kultury uczestnictwa w ośrodkach dla małoletnich przestępców. Autorzy omawiają bardzo szczegółowo amerykański projekt uCreate. Rozdział kończy tekst W. Jamesa Pottera dotyczący wzrastającej roli kompetencji medialnych w kulturze partycypacji. Autor omawia różne aspekty zjawiska, a także dokonuje jego krytycznej oceny.

Publikację zamyka rozdział poświęcony wyzwaniom związanym z ograniczeniami kultury uczestnictwa. Paul A. Taylor w swoim eseju podaje w wątpliwość widoczne w kulturze partycypacji utożsamienie technologii cyfrowej z interaktywnością. W tekście, autorstwa The Janissary Collective (Peter Blank, Watson Brown, Mark Deuze, Lindsey Ems, Nicky Lewis, Jenna McWilliams, Laura Speers) zwrócono uwagę na pułapki kultury uczestnictwa. Autorzy rozważają w tym kontekście m.in. kwestie poczucia i realizacji wolności jednostki. Clay Calvert z kolei porusza temat ograniczeń prawa w kulturze partycypacji. Problem omawia na przykładzie Stanów Zjednoczonych. Publikację zamyka tekst Jennifer Jacobs Henderson, która pisze o kontekście etycznym kultury partycypacji w sieci. Autorka omawia zagadnienie dostępu, tworzenia zasad uczestnictwa, łączności, udziału oraz wolności w społecznościach online.

Poszczególne, krótko omówione tutaj teksty różnią się stylem. W tomie można znaleźć zarówno klasyczne, naukowe eseje, jak też pisane prostym językiem teksty przypominające materiały dziennikarskie. Nie jest to jednak wada, a raczej rezultat przyjęcia konwencji publikacji interdyscyplinarnej.



Minusem natomiast jest brak dbałości o ujednolicenie infografik i schematów. W każdym tekście, który został wzbogacony o takie materiały wizualne, są one przygotowane w zupełnie innym stylu. Widoczny jest także brak konsekwencji w numerowaniu nagłówków w poszczególnych tekstach.

„The participatory cultures handbook” trudno nazwać klasycznym podręcznikiem. Jest to raczej uporządkowany zbiór esejów, których motywem przewodnim jest kultura partycypacji. Dla osób zainteresowanych tematem może być jednak cennym źródłem inspiracji i przykładów, a także interesujących materiałów, których dane bibliograficzne znalazły się na końcu każdego zamieszczonego w książce tekstu.

*Agnieszka Catek*

## NOWA KSIĄŻKA MARII WOJTAK

Maria Wojtak: *ROZŁOŻONE GAZETY. STUDIA Z ZAKRESU PRASOWEGO DYSKURSU, JĘZYKA I STYLU*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015. S. 230.

Recenzowana książka jest kolejną pracą Autorki – po publikacjach: „Gatunki prasowe” (Lublin 2004), „Analiza gatunków prasowych. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i kierunków pokrewnych” (Lublin 2008) oraz „Głosy z teraźniejszości. O języku współczesnej polskiej prasy” (Lublin 2010) – która mieści się w nurcie analiz dyskursów prasowych, a także jest kontynuacją dociekań genologicznych, tekstologicznych, stylistycznych i wchodzących w zakres lingwistyki pragmatycznej, które od lat prowadzi badaczka. Perspektywa genologiczna jest obecna także w dwóch innych opublikowanych w ostatnich latach pracach Autorki – „Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy. Studium genologiczne” (Tarnów 2011)

i „O języku i stylu polskiego dramatu. Studia i szkice” (Lublin 2014).

„Rozłożone gazety...” – to starannie dobrane 13 szkiców, studiów i analiz, publikowanych wcześniej, a teraz przeredagowanych i uzupełnionych m.in. o nowe wskazówki bibliograficzne.

Tytuł recenzowanej pracy – jak podkreśla sama Autorka we wstępie – „ma sugerować analityczne ujęcie zagadnienia kształtu wypowiedzi prasowych” (s. 7).

Materiał wybrany do analizy jest obszerny i różnorodny. W książce można znaleźć omówienia tekstów opublikowanych zarówno na łamach dzienników ogólnokrajowych, m.in. *Gazety Wyborczej*, jak i tygodników opinii, czy prasy wyspecjalizowanej, m.in. tygodnika motoryzacyjnego *Auto Świat* (Autorka sięga po roczniki z lat 1990–2002, by opisać „kunszt stylizatorski”, który traktuje jako „narzędzie interpretacji osobliwości i odrębności w sposobie kształtowania wypowiedzi prasowych”, s. 81). Wykorzystując przykłady z prasy kobiecej (m.in. *Przyjaciółki* czy *Pani Domu*), a także młodzieżowej (*Dziewczyna*), Autorka przygląda się komunikowaniu w mediach, koncentrując się na „interakcyjnym stylu komunikowania” (ciekawym zwłaszcza z perspektywy charakterystycznego dla dzisiejszych mediów zjawiska konwergencji). Zwraca zwłaszcza uwagę na interaktywność i hipertekstowość – dwa istotne wyróżniki funkcjonowania nowych mediów. Omawia wykładniki dialogiczności wypowiedzi (formy graficzne, gramatyczne i struktury tekstowe), także strategie dyskursywne, które wykorzystują dziennikarze, by „włączyć w proces komunikacji swych zidentyfikowanych socjalnie odbiorców” (s. 125).

Równie szeroki jest zakres czasowy przywoływanych do analiz tekstów, obejmuje prasę papierową z końca XX wieku i początku XXI.

Dobór ten jednak nie dziwi, bo – jak pisze Autorka – „ma to być prezentacja drogi badawczej, świadectwo poszukiwań problemów, pojęć kategorii oraz metod opisu komunikatów prasowych” (s. 7).

Wybranych zagadnieniom badaczka przygląda się z perspektywy lingwistyki. To dlate-

go sporo miejsca poświęca zagadnieniu obecności językoznawców na medialnym polu badawczym. Proponuje określenia ról, „jakie im [językoznawcom – przypis A.G.] przypadają z własnej woli bądź z medioznawczego nadania” (s. 16); wymienia role: hegemonia (w badaniach dominują kwestie poprawności językowej) i suwerena (badacz sytuuje swe analizy w określonym nurcie wybranej dyscypliny).

W dalszych partiach książki Autorka kieruje swoją uwagę na zagadnienia tytułowe: a więc kategorie dyskursu, gatunku i stylu. Stawia pytania: „Czy gatunki rzeczywiście się rozmywiają, czy też jest to jedynie wrażenie odbiorcy, który ulega czarowi stosowanych przez dziennikarzy strategii dyskursywnych? W jakim stopniu, za pośrednictwem jakich parametrów gatunki uczestniczą w transgresyjności dyskursu? Co w nich płynie, a co pozostaje względnie stałe?” (s. 38). Podkreślając stylistyczny rodowód swoich badań dotyczących językowego kształtu wypowiedzi prasowych diagnozuje: „Przeobrażenia stylistyczne i językowe, jakie się dokonują w polskiej prasie na przełomie wieków, mogą być, jak sądzę, rozpatrywane jako zjawiska modne, czy też jako przejawy mody” (s. 63). Wskazuje na zależności między interesującymi ją kategoriami: „Relacje między prasowym dyskursem a wypełniającymi go gatunkami mają charakter odniesień wzajemnych. Gatunki bronią swej tożsamości przede wszystkim na poziomie strukturalnym, oznaczając we wzorcach granice możliwych transformacji w tym zakresie. Dyskurs je rozsadza na poziomie tematycznym, pragmatycznym i stylistycznym, czyniąc z nich sprawne, czę-

sto oryginalne, narzędzia kreowania wizji świata i perswazyjnych oddziaływań” (s. 43).

Autorka nie gubi z pola widzenia istotnych przeobrażeń, które dokonują się w obrębie gatunków informacyjnych (zwraca uwagę m.in. na „supremację komunikacji interakcyjnej, aktywizującej czytelnika i zbliżającej informację prasową do publicystyki” s. 80), wskazuje też na zmiany, które zachodzą w samym zbiorze gatunków informacyjnych (m.in. intensywną obecność w mediach zapowiedzi).

W artykule „O przeobrażeniach gatunków prasowych” badaczka stara się nie tyle podsumować toczącą się od dawna dyskusję o przemianach języka prasy, ale ją uzupełnić o „wybrane zjawiska jedynie sygnalizowane lub przeoczone” (s. 135). Omawia m.in. mechanizm translokacji czy coraz częściej pojawiające się zjawisko wizualizacji przekazu.

Opracowanie jest bogate w zaproponowane przez Autorkę, a wypracowywane przez wiele lat badań, metody analizy i interpretacji. Artykuły wybrane do recenzowanego opracowania układają się w spójną całość, w której dominują rozważania metodologiczne poparte różnorodnymi przykładami. Dla badaczy, którzy zajmują się językiem (nie tylko wypowiedzi prasowych) z perspektywy genologicznej, książka Marii Wojtak może być kompendium wiedzy na ten temat. A dla badaczy prasy studium, którego nie można ominąć, bo jak podkreśliła w recenzji wydawniczej prof. Małgorzata Kita, „rozłożone gazety” to nie tylko gazety „otwarte”, „czytane”, ale też, a może przede wszystkim, te „analizowane, podzielone na części”.

*Anna Goc*